

UOT 327

KƏMALƏ RUİNTƏN

*Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Slavyan Universitetinin dosenti
<https://orcid.org/0009-0006-1888-5240>
k.ruintan@rambler.ru*

**ABŞ-nin YAXIN ŞƏRQ SIYASƏTİNƏ İSRİL LOBBİSİNİN
TƏSİR MEXANİZMLƏRİ VƏ MANEVR İMKANLARI
("Mavi Mərmərə" və "Qüds" qərarları nümunəsində)**

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/113/101-113>

ABŞ-nin xarici siyasəti ölkə Konstitusiyasının müəyyən etdiyi mürəkkəb institusional mexanizm çərçivəsində formalaşır. Bu prosesdə səlahiyyətlər əsasən Prezident, Milli Təhlükəsizlik Şurası, Dövlət Departamenti və Konqres arasında bölüşdürülür. Lakin ABŞ-nin xarici siyasət (o cümlədən Yaxın Şərq) strategiyası yalnız bu rəsmi qurumlarda deyil, həm də müxtəlif maraq qruplarının fəal şəkildə nüfuz etdiyi geniş siyasi ekosistemdə müəyyənləşir. Bu maraq qrupları arasında İsrail lobbisi öz maliyyə resursları, qanunverici orqana təsir imkanları və mütəşəkkilliyi ilə digərlərindən seçilir. "Mavi Mərmərə" və "Qüds qərarları" nümunəsində İsrail lobbisinin ABŞ-nin rəsmi dövlət strukturlarına təsir mexanizmlərini və onlar arasında manevr imkanlarını təhlil edərək belə qənaətə gəlirik ki, İsrail lobbisi ABŞ-nin Yaxın Şərq regiondakı prioritetlərinin formalaşmasında həlledici aktorlardan biri kimi çıxış edir.

Göstərilən hadisələrlə bağlı proseslər hər iki lider partiyanın hakimiyyəti dövrünə təsadüf etdiyi üçün İsrail lobbisinin təsir dinamikasının hakimiyyətdə olan partiyadan asılı olaraq dəyişdiyini müşahidə edirik. Bu, müşahidə israiliyyətlə lobbistlərin "respublikaçıların ənənəvi olaraq İsrailə münasibətdə demokratlardan daha yaxşı mövqe tutur" tezisini, demək olar ki, təsdiq edir.

Açar sözlər: İsrail lobbisi; Amerika-İsrail İctimai Əlaqələr Komitəsi; Mavi Mərmərə; Qüds qərarları.

Giriş. Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində dövlətlərin xarici siyasət istiqamətləri yalnız rəsmi dövlət qurumlarında deyil, həm də müxtəlif maraq qruplarının fəaliyyəti ilə formalaşır. ABŞ-də lobbizm bu prosesdə dövlətin qərar qəbul etmə mexanizmlərinə təsir göstərən ən güclü qeyri-rəsmi vasitələrdən biri olaraq çıxış edir. Lobbizm fəaliyyəti milli maraqların beynəlxalq müstəvidə təşviqindən tutmuş, iqtisadi və siyasi üstünlüklərin əldə edilməsinə qədər geniş sahələri əhatə etməklə dövlətlərin xarici siyasət prioritetlərinin müəyyənləşməsində, onların dövlətlərlə münasibətlərində həlledici rol oynayır. Bu baxımdan, lobbizmin müasir xarici siyasətin ayrılmaz hissəsinə çevrildiyini görürük. Lobbizmin xarici siyasətə təsir mexanizmlərinin və dövlət qurumları arasında manevr imkanlarının araşdırılması ABŞ-nin xarici siyasət qərarlarının arxasında hansı güclərin durduğunu və bu təsirin Yaxın Şərq regionunda güclər balansını necə dəyişdiyini müəyyənləşdirməyə kömək edir. Qeyd edilənlərə uyğun olaraq, məqalənin məqsədi araşdırma, təhlil, müqayisə və s. metodlara əsaslanaraq, ABŞ-nin rəsmi dövlət strukturları ilə İsrail lobbisi arasındakı qarşılıqlı əlaqələri "Mavi Mərmərə" və "Qüds" qərarları kontekstində təhlil edərək, onun ABŞ-nin Yaxın Şərq siyasətinə təsir imkanlarını müəyyənləşdirməkdir.

ABŞ-nin xarici siyasət qərarlarının qəbul edilməsinin rəsmi mexanizmləri. ABŞ Konstitusiyasına əsasən xarici siyasət səlahiyyətləri Prezident və Konqres arasında bölünür. Bu, hakimiyyətin həm icraedici, həm də qanunverici qolunun xarici siyasətin formalaşmasında iştirak etməsinə imkan verir. Bu qollar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir və hər biri xarici siyasətdə fərqli, lakin mühüm rol oynayır. Xarici siyasətin formalaşdırılmasında hər iki qolun rolu və təsiri Prezidentin və Konqres üzvlərinin şəxsiyyəti, həmçinin siyasət üzrə konsensusun dərəcəsi kimi amillərdən asılı olaraq dəyişir. Amerika tarixi boyu xarici siyasətin formalaşdırılmasında Prezidentin və Konqresin dominantlığı müxtəlif alim-

lər tərəfindən fərqli şəkildə müəyyən edilən “qabarma və çəkilmələr” (yəni, gah birinin, gah digərinin üstünlüyü) ilə müşayiət olunur [18].

Konqres Tədqiqat Xidmətinin (*ing. CRS*¹) hesabatında (1999) ABŞ Prezidentinin və Konqresin dövlətin xarici siyasətinin formalaşdırmasının 12 əsas mexanizmi göstərilir.

Prezidentin (və ya icraedici hakimiyyətin) xarici siyasəti həyata keçirmə mexanizmlərinə aiddir: 1 - Xarici hadisələrə cavab vermək; 2 - Qanunvericilik təklifləri (qanun layihələrinin irəli sürülməsi); 3 - Beynəlxalq müqavilələr üzrə danışıqlar aparmaq və bağlamaq; 4 - Siyasi bəyanatlar vermək; 5 – Siyasətin həyata keçirilməsi; 6 - Müstəqil fəaliyyət (Prezidentin birbaşa səlahiyyətləri çərçivəsində fəaliyyəti). Prezident müstəqil hərəkət edərsə siyasətin qısa müddət ərzində formalaşması daha çətin baş verə bilər. Bütün bu hallarda Konqres prezidentin yanaşmasını həm dəstəkləyə, həm də onu dəyişdirməyə cəhd edə bilər. Konqres əksər hallarda prezidenti dəstəkləsə də təşəbbüslərin təsdiqlənməsi prosesində onlara tez-tez əhəmiyyətli dəyişikliklər edir. Bununla belə, icraedici hakimiyyət tərəfindən irəli sürülmüş qanunvericilik təklifləri, yaxud təsdiqlənmək üçün Konqresə təqdim edilmiş beynəlxalq müqavilələr üzrə son söz Konqresə məxsusdur [18].

Konqresin xarici siyasət mexanizmləri: 1 - qətnamələr və siyasi bəyanatlar; 2 - Qanunvericilik direktivləri (icrası məcburi olan hüquqi göstərişlər); 3 - qanunvericilik təzyiqi; 4 - Qanunvericilik məhdudiyyətləri, yaxud maliyyələşdirmədən imtina; 5 - qeyri-rəsmi məsləhətləşmələr (prezident və administrasiya ilə); 6 - parlament nəzarəti (icraedici hakimiyyət üzərində təftiş və monitorinq). Bu hallarda icraedici hakimiyyət qanunvericilik göstərişlərini və məhdudiyyətlərini şərh edib həyata keçirərkən, həmçinin təklif və tövsiyələrin nə vaxt və ya ümumiyyətlə, qəbul edilib-edilməməsinə dair qərar verərkən Konqresin siyasətini dəstəkləyə, yaxud onu dəyişməyə çalışa bilər. Beləliklə, ABŞ-nin xarici siyasətinin formalaşması mürəkkəb prosesdir. Onun güclü və effektiv olması üçün həm icraedici, həm də qanunverici qolun dəstəyi zəruridir [18].

Eyni zamanda, amerikalı mütəxəssislər ABŞ-nin xarici siyasətinin formalaşdırılmasında bir çox aktorun iştirak etdiyini və bunun fərqli ölkələrə, regionlara, funksional problemlərə yönəlmiş onlarla fərdi siyasətdən ibarət uzunmüddətli bir proses olduğunu qeyd edirlər. Bu prosesin mürəkkəbliyi hər hansı konkret xarici siyasət kursunun başlanılmasının, yaxud dəyişdirilməsinin kimə aid olduğunu deməyi çətinləşdirir [18].

ABŞ-də lobb qruplarının fəaliyyəti və onların xarici siyasətə təsir imkanları. ABŞ-nin siyasi sisteminin xüsusiyyətləri onun xarici siyasətinin formalaşmasında maraq qruplarının və lobbicilik fəaliyyətinin fəal iştirakı üçün hüquqi və qanuni zəmin yaradır. ABŞ Konstitusiyasına 1791-ci ildə edilmiş birinci düzəliş vətəndaşların hökumətə petisiya vermək və müraciət etmək hüququnu təmin edir [14; 3, s.50]. Bu hüquqi baza müxtəlif maraq qruplarının, korporasiyaların və xarici ölkə nümayəndələrinin Vaşinqtonda öz maraqlarını təşviq etmələrini leqallaşdırır. Bu səbəbə, ABŞ-nin xarici siyasət strategiyası rəsmi qurumlarda müəyyənləşməklə yanaşı, müxtəlif maraq qruplarının (xarici siyast qərarları da daxil olmaqla) qərar qəbuletmə prosesinə fəal şəkildə müdaxiləsi ilə formalaşır.

Lobby qrupları ABŞ-nin xarici siyasət qərarlarına əsasən dörd əsas istiqamətdə təsir göstərirlər:

1 - Qanunvericilik prosesinə nüfuz: Lobby təşkilatları Konqres üzvləri və onların köməkçiləri ilə sıx təmasda olur, onlara xarici yardımlar, sanksiyalar, ticarət sazişləri ilə bağlı qanun layihələrinin mətnlərinə birbaşa düzəlişlər təklif edirlər;

2 - Seçki kampaniyalarının maliyyələşdirilməsi: ABŞ-də seçkilər böyük maliyyə resursları tələb edir və lobby qrupları özlərinin Siyasi Fəaliyyət Komitələri (*ing. PAC*) vasitəsilə onların mövqeyinə sadıq olan namizədlərin kampaniyalarına milyonlarla dollar ianə edirlər. Bu, gələcək qanunvericilərin həmin lobbilərin maraqlarını müdafiə etməsinə gətirib çıxarır;

3 - “Fırlanan qapı” effekti: Ağ Evdə, Dövlət Departamentində və ya Konqresdə çalışmış bir çox təcrübəli dövlət rəsmisi vəzifədən getdikdən sonra məhz böyük lobby şirkətlərində işə cəlb edirlər. Eyni şəkildə, peşəkar lobbicilər də vaxtaşırı olaraq dövlət aparatında mühüm vəzifələrə gətirilir. Bu “kadr mübadiləsi” lobbinin dövlət mexanizminə daxildən təsirini asanlaşdırır [29, s.3731];

4 - İctimai rəyin formalaşdırılması və analitik mərkəzlər: Lobbizim yalnız qapalı qapılar arxasında aparılmır. Maraq qrupları kütləvi informasiya vasitələrindən istifadə edərək və “beyin mərkəz-

¹ Congressional Research Service

lərini” maliyyələşdirərək öz hədəflərinə uyğun analitik bazalar yaradırlar. Nəticə etibarilə, xarici siyasət qərarlarının qəbulu prosesində lobbigrupları dövlət aparatının rəsmi institutları qədər həlledici rol oynamağa başlayır [23]. Bu təsir gücü ABŞ-nin xüsusilə Yaxın Şərq regionuna yönəlmiş xarici kursunda daha qabarıq şəkildə nəzərə çarpır.

ABŞ-də lobbifəaliyyətini izləyən ən nüfuzlu qeyri-hökumət təşkilatı OpenSecrets (Center for Responsive Politics) tərəfindən aparılan federal lobbicilik hesabatlarının təhlilində əsasən 2025-ci ildə (inflasiya nəzərə alındıqdan sonra) illik lobbicilik xərcləri 2024-cü illə müqayisədə 11 faiz artaraq özünün rekord həddinə - 5,08 milyard dollara çatmışdı [17]. Lobbicilərin siyasətə bu həcmdə vəsait yatırması ABŞ-də lobbizim artıq siyasətin köməkçi hissəsi deyil, onun mərkəzi hərəkətverici qüvvəsinə çevrildiyini göstərir, eyni zamanda, qərarların necə və kimin xeyrinə qəbul edildiyi sualını doğurur.

İsrail lobbisinin xüsusiyyətləri və təsir imkanları. ABŞ-nin xarici siyasətində fəaliyyət göstərən etnik və siyasi maraqlar qrupları arasında İsrail lobbisi öz mütəşəkkilliyi, maliyyə gücü, tətbiq etdiyi unikal metodlar və təsir miqyası ilə digərlərindən fərqlənir. Bu lobbivahid təşkilatdan ibarət deyil, əksinə, eyni strateji hədəf ətrafında birləşmiş onlarla müxtəlif qurumun, beyin mərkəzinin və ictimai birliyin yaratdığı çoxşaxəli bir şəbəkədir [28, s. 111].

İsrail lobbisini digər təsir qruplarından ayıran **birinci** mühüm xüsusiyyət odur ki, adi biznes və ya sahə lobbiləri adətən öz hədəflərinə uyğun olaraq yalnız bir partiyaya və ya müəyyən ideoloji qrupa yaxın olduqları halda, İsrail lobbisi siyasi lobbiciliklə məşğuldur və ABŞ-nin həm Demokratlar, həm də Respublikaçılar partiyaları daxilində eyni dərəcədə güclü dayaq qurmağa nail olub [4]. Bu şəbəkənin mərkəzində dayanan ən böyük və həlledici qüvvə isə Amerika-İsrail İctimai Əlaqələr Komitəsidir (ing. AIPAC¹). AIPAC rəsmi olaraq xarici agent kimi deyil, Amerika vətəndaşlarının birliyi kimi qeydiyyatdan keçdiyi üçün ABŞ qanunvericiliyi çərçivəsində tam sərbəst və leqal şəkildə fəaliyyət göstərir [5; 2, s.223].

İsrail lobbisini fərqləndirən **ikinci** xüsusiyyət – əksər etnik lobbilər yalnız rəsmi kabinetlərdə bürokratik təzyiqlər göstərdiyi halda israiliyyənlərin şəbəkəsinin (AIPAC-ın) ABŞ-nin daxili seçki proseslərinə və yerli icmalara eyni zamanda nüfuz edə bilən mütəşəkkil qüvvə olmasıdır. AIPAC ABŞ Konqresi, Dövlət Departamenti, Müdafiə Nazirliyi və digər dövlət qurumları ilə qarşılıqlı əlaqələrini 1980-ci illərdə genişləndirməyə başlayıb və onun büdcəsi, eləcə də üzvlərinin sayı əhəmiyyətli dərəcədə - 1,2 milyon dollardan 15 milyon dollara qədər artıb. Məhz o zaman AIPAC ABŞ-də siyasi proseslərə təsir göstərə bilən yüksək dərəcədə mütəşəkkil və effektiv fəaliyyət göstərən lobbicilik strukturu olaraq meydana çıxıb [42, s.85]. AIPAC-ın fəaliyyətində ən diqqətçəkən metodlardan biri 1956-cı ildən başlayaraq hər il keçirilən Aparıcı Amerika Yəhudi Təşkilatları Prezidentlərinin Konfranslarıdır [28, s.165]. On minlərlə iştirakçını, yüzlərlə konqresmeni, senatoru və hətta prezidentliyə namizədləri eyni məkanda toplayan bu nəhəng platforma həm ABŞ-nin siyasi dairələrinə, həm də beynəlxalq ictimaiyyətə İsrail lobbisinin gücünü əyani şəkildə nümayiş etdirir. Konfransın əsas mahiyyəti odur ki, dəvət olunan amerikalı siyasətçilər kürsüdən İsrailin təhlükəsizlik maraqlarına sadıq qalacaqları və davamlı hərbi yardım edəcəklərinə dair vədlər verirlər. Bu tədbirlər həm də namizədlərin gələcək seçki kampaniyalarında İsrail lobbisindən maliyyə və siyasi dəstək alması üçün mühüm rol oynayır. Lakin son illərdə, xüsusilə pandemiya dövründə (2021-ci ildən) bu kütləvi tədbirlərin ləğv edilməsinə başlanıb [6] və AIPAC 2022-ci ildə özünün yeni strategiyasını təqdim edib. Təşkilat artıq diqqətini nəhəng və simvolik konfransların keçirilməsindən daha çox, özünün siyasi fəaliyyət komitələri (PAC və Super PAC) vasitəsilə birbaşa seçkilərə yüz milyonlarla dollar yatırmaqla İsrailə sadıq namizədləri dəstəkləmək, ona müxalif olan və ya tənqidi yanaşan siyasətçilərin seçkilərdə məğlub edilməsi üçün aqressiv kampaniyalar aparmağa yönəlib² [4]. Məsələn, AIPAC 2024-cü il seçkilərində rəsmi olaraq 100 milyon

¹ AIPAC (The American Israel Public Affairs Committee) ABŞ Konqresi ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq məqsədilə 1954-cü ildə (1949-cu ildə yaradılmış Amerika Sionist Şurasına rəhbərlik etmiş) İ.L.Kinnan (1905-1988) tərəfindən yaradılıb. Komitə 1959-cu ilə qədər “Amerika Sionist İctimai İşlər Komitəsi” (The American Zionist Committee for Public Affairs) adlanırdı [42, s.84-85].

² Qeyd etmək lazımdır ki, AIPAC-ın əsas təsir komponenti, onun mövqeyinə rəğbət bəsləyən siyasi namizədləri dəstəkləmək üçün maliyyə resurslarını səfərbər etmək bacarığıdır. AIPAC özünün lobbitəşkilatı statusuna görə seçki kampaniyalarına birbaşa ianələr etməsə də, onun üzvləri və onunla əlaqəli Siyasi Fəaliyyət Komitələri siyasi kampaniyaların maliyyə-

dollardan çox pul xərcləyib [40]. Digər tərəfdən, AIPAC-in ianələri İsrailə düşmən mövqe tutmuş namizədlər və ya vəzifəli şəxslərin rəqiblərinin dəstək kapmaniyasına yönləndirir [28, s.155]. Məhz bu mütəşəkkil maliyyə və siyasi təzyiq mexanizmi sayəsində AIPAC-ın Vaşinqtonda yaratdığı mühitə uyğun olaraq, İsraili tənqid edən bir çox amerikalı konqresmen üçün birbaşa karyera riski daşıyır və lobbilər onların xarici siyasət sahəsində vacib vəzifə tutmasna mane olmağa çalışırlar [28, s.166; 42].

Üçüncü spesifik xüsusiyyət İsrail lobbisinin ideoloji və dini motivlərlə dəstəklənməsidir. Belə ki, İsrail lobbisinin fəaliyyəti təkcə yəhudi icması ilə məhdudlaşmır, o həm də ABŞ-də çox böyük səs çoxluğuna malik on milyon üzvü olan 2006-cı ildə yaradılmış ən böyük evangelist xristianlar qrupu olan “İsrail üçün Xristianlar Birliyi”nin (*ing. CUFI*¹) kütləvi dəstəyinə arxalanır [42, s.87]. Bu da ona digər xarici siyasi lobbilərin heç vaxt sahib olmadığı nəhəng yerli seçici bazası qazandırır. Bu spesifik xüsusiyyətlər və AIPAC-ın mütəmadi fəaliyyəti ABŞ-nin xarici (xüsusilə Yaxın Şərq) siyasətini idarə edən görünməz, lakin son dərəcə real təzyiq vasitəsidir.

İsrail lobbisinin **dördüncü** fərqləndirici xüsusiyyəti onun həm güclü “grasstops” (məsələn, nüfuzlu elita - ABŞ Konqresinin üzvləri ilə birbaşa və strateji əlaqələrə malik AIPAC), həm də milyonlarla üzvü olan (məsələn, 7 milyondan çox üzvü olan CUFI) “grassroots” (kütləvi dəstək) bazasına malik olmasıdır. Bu iki səviyyənin sintezi İsrail lobbisinə qanunvericilik üzərində böyük təsir imkanı verir [20; 2, s.223].

İsrail lobbisini fərqli edən **beşinci** ən vacib xüsusiyyət Konqres tərəfindən İsrail ilə bağlı qəbul edilən qərarlardır. Belə ki, uzun illər AIPAC-ın ən böyük gücü onun qanunvericilik strategiyasının hazırlanmasında demək olar ki, rəqibsiz olmasıdır. Konqresdə qanun layihələri çox vaxt AIPAC-ın iştirakı ilə hazırlanır və o, İsrailə bağlı qanunvericiliyi fəal şəkildə təşviq etdikdə, adətən qalib gəlir. AIPAC-ın səsvermə prosesini narahatlıqla izlədiyi qanun layihələri adətən Konqresin hər iki palatasında 90/100 faiz dəstək alır. Konqresin qərar qəbul edərkən, demək olar ki, müqavimət göstərməyəcəyi yeganə məsələ İsrail ilə bağlı olan qərarlardır². Lakin bu, AIPAC-ın siyasəti diktə etməsi demək deyil. Bu o deməkdir ki, lobbilə Konqresi öz “əlində saxlayır” və Konqres prezidentə əhəmiyyətli dərəcədə təzyiq göstərə bilər. Bu, istənilən prezidentin nəzərə almalı olduğu amildir [32; 33; 3, s.92].

ABŞ xarici siyasətinin institusional (Prezident və icraedici struktur) üçbucağı + 1 (Konqres). Lobbilərin həmin qurumlara təsir mexanizmləri. ABŞ-in xarici siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsində Dövlət Departamenti, Müdafiə Departamenti (Pentagon) və Milli Təhlükəsizlik Şurası (MTŞ) üç əsas institusional sütun rolunu oynayır. Hər bir qurumun özünəməxsus səlahiyyətləri və bir-birini tamamlayan funksiyaları mövcuddur. Xarici siyasətin əsas icraçısı olan Prezident Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanıdır [14, maddə 2, bənd 2]. Ona xarici siyasət və milli təhlükəsizlik məsələlərində məsləhət verən və müxtəlif dövlət qurumları arasında koordinasiyanı təmin edən ən yüksək orqan MTŞ-dir. Xarici siyasətin aparıcı qurumu Dövlət Departamenti, Dövlət Katibi Prezidentin əsas xarici siyasət məsləhətçisidir və dövlətin maraqlarını diplomatiya vasitəsilə təmsil edir. ABŞ-nin xarici siyasət strategiyasının hazırlanması və onun icrası üçün məsul qurum olan Pentagon xarici siyasətin təhlükəsizlik aspektini formalaşdırır. MTŞ isə bu iki gücün eyni mərkəzdə birləşməsinə və onların fəaliyyətlərinin koordinasiyasına cavabdehdir [16]. Vaşinqtonun mühüm xarici siyasət qərarları məhz “Dövlət Departamentinin diplomatiyası”, “Pentagonun hərbi gücü” və “Milli Təhlükəsizlik Şurasının strateji koordinasiyası” üçbucağının qarşılıqlı təsiri ilə formalaşır³. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, uzun illər ərzində xarici siyasət uğrunda əsas mübarizə dövlət katibi ilə müdafiə naziri

lənşdirilməsində həlledici rol oynayır. AIPAC özünün İsrailpərəst mövqeyini paylaşan namizədlərə vəsait yönəltməklə qanunvericilərlə münasibətlər qurur və onların İsrailə bağlı məsələlərdəki mövqelərinə təsir göstərir [22, s.43; 7].

¹ *Christians United for Israel*

² *İsrail lobbisinin ABŞ Konqresində qalib gələ bilmədiyi hallar haqqında bax:* Ələsgərova S.T. ABŞ xarici siyasətində Yəhudi lobbisinin rolu // – Bakı: Tarix və onun problemləri, – 2019. № 4, s.221-226

³ *ABŞ-nin xarici siyasət mexanizmindəki bu institusional iyerarxiya və bürokratik rəqabət - ABŞ xarici siyasətinin vahid bir mərkəzdən idarə olunmadığını iddia edən Qreham Allisonun “bürokratiya nəzəriyyəsi”ndə, həmçinin müxtəlif illərdə ABŞ MTŞ-nin sədrliyi olmuş H.Kissincer və Z.Bjezinskinin əsərlərində öz əksini tapır* (Bax: *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (2d ed). By Graham Allison and Philip Zelikow. New York: Longman, 1999. 352 pp.; Kissinger Henry A. *White House Years*. Boston, Mass., Little, Brown & Co., 1979. 1521 pp.; *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977-1981*, by Zbigniew Brzezinski. New York, Farrar Straus Giroux, 1983. 587 pp.).

arasında getmişdir. Sonralar bu mübarizə dövlət katibi və milli təhlükəsizlik üzrə müşavir arasında getməyə başladı [16].

ABŞ-nin xarici siyasətində müxtəlif regionların xüsusiyyətindən asılı olaraq onlara nəzarət müxtəlif dövlət qurumları arasında rəqabət predmetidir. Bu qurumlar arasında regionlara nəzarət etmək uğrunda mübarizə, siyasət uğrunda mübarizə qədər tez-tez baş verir. 1980-ci illərin əvvəllərindən bir sıra regionlarda Dövlət Departamentinin rolu getdikcə daha çox ikinci plana keçməyə, digər dövlət qurumlarının rolu isə artmağa başlayır. ABŞ-nin Yaxın Şərq siyasətində də təşəbbüs həmin illərdə region üzrə aparıcı rol oynayan Dövlət Departamentindən Ağ Evə keçməyə başlayır. Mərkəzi Amerika üzrə siyasət Ağ Evin nəzarəti altındadır və onu əsasən milli təhlükəsizlik üzrə müşavir həyata keçirir. Uzaq Şərqə aid məsələlərdə, xüsusən də Çinlə münasibətlərdə təşəbbüs əsasən Müdafiə və Ticarət nazirliklərinin əlində cəmləndi. Avropa ilə bağlı məsələlərdə Dövlət Departamenti ABŞ-Avropa münasibətlərinin diplomatiya və müdafiə siyasəti kimi daha əənənəvi sahələrində öz tarixi üstünlüyünü qoruyub saxlamaqla yanaşı getdikcə daha çox Ticarət Nazirliyi və prezidentin xüsusi ticarət nümayəndəsi də bu əlaqələrdə iştirak etməyə başladı. Silahlara nəzarət məsələsində də Dövlət Departamenti və Müdafiə Nazirliyi ikinci plana keçdi. Bu sahədə əsas məsuliyyət ABŞ-nin silahlara nəzarət və strateji siyasət sahəsində uzunmüddətli konsensusun formalaşdırılması vəzifəsi dövlət xadimlərindən ibarət xüsusi ikitərəfli (hər iki partiyayı təmsil edən) ekspert komissiyasına həvalə edildi [16].

Xarici siyasətin vahid mərkəzdən deyil, müxtəlif nazirliklər arasında “səpələnmiş” şəkildə idarə olunması bu gün də ABŞ-nin xarici siyasət mexanizminin ən səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri olaraq qalır və xarici siyasətin formalaşdırılması Dövlət Departamenti ilə yanaşı, həm də Ticarət Nazirliyi, Müdafiə Nazirliyi və Ağ Ev daxilindəki qurumların birgə fəaliyyət sahəsinə çevrilib. Eyni zamanda, kəşfiyyat diplomatiyasının artması ilə Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi (CIA) və digər kəşfiyyat qurumları da xarici siyasətin formalaşmasında və icrasında fəal rol oynayırlar. Qeyd edək ki, Yaxın Şərq və strateji bölgələr üzrə əsas qərarların qəbulu və danışıqlar prosesi hələ də əsasən Ağ Evin və prezidentin milli təhlükəsizlik üzrə müşavirinin nəzarətindədir.

Lobbi qruplarının bu üç sütuna nüfuz etmə mexanizmləri onların məqsədindən asılı olaraq fərqli metodlar vasitəsilə həyata keçirilir. Dövlət Departamentində lobbiçiliyin ən yumşaq və görünən forması tətbiq olunur. Departament gündəlik diplomatik məsələlər, yardımların ayrılması və xarici ölkələrlə münasibətlərin səviyyəsini müəyyən etmək üçün ən praktiki hədəfdir. Əsas məqamlardan biri odur ki, xarici dövlət nümayəndələri ilə ən çox görüş keçirən və ölkənin xarici siyasət büdcəsinin idarə olunmasında mərkəzi yer tutan bu qurum səviyyəsində formalaşan rəylər MTŞ-nin hazırladığı qərarların əsas məlumat bazasını təşkil edən mühüm elementlərdən biridir. Bu quruma, əsasən, dövlət katibinin regionlar üzrə köməkçiləri və xüsusi elçilər vasitəsilə nüfuz etmək daha məqsədəuyğun sayılır.

Pentaqonda hərbi-sənaye lobbiçiliyi həyata keçirilir. Lobbiçiliyin ən ağır və bahalı hissəsi olan bu sahədə söhbət təkcə siyasətdən deyil, həm də milyardlarla dollarlıq müqavilələrin bağlanmasıdır. Hərbi yardım, silah satışı və təhlükəsizlik əməkdaşlığı istəyənlər üçün çətin olsa da ən vacib hədəf məhz Pentaqon hesab olunur. Xaricdə ən böyük fiziki iştiraka və büdcəyə malik olan Pentaqonun strateji zəruri hesab etdiyi hər hansı məsələ bir çox hallarda Dövlət Departamentinin və MTŞ-nin problemlərindən daha vacib sayılır. Pentaqona əsas nüfuz etmə nöqtələri müdafiə siyasəti üzrə məsləhətçilər və hərbi satınalma rəsmiləridir. Bu sahədə lobbiçilər adətən hərbi-sənaye kompleksi nəhəngləri ilə birləşir və hər hansı dövlət silah almaq istədikdə Pentaqon rəsmilərinə həmin silahın verilməsinin ABŞ-nin regional təhlükəsizlik maraqlarına uyğun olduğu tezisini təlqin edirlər. Beləliklə, onlar silah satışına icazə almaq, hərbi yardımların həcmi artırmaq və birgə hərbi təlimlərə nail olmaq məqsədi güdürlər. Dövlətin müdafiə siyasəti və tədarükü müdafiə podratçıları, icraedici hakimiyyət (Müdafiə Nazirliyi və NASA) və Konqresdən ibarət “dəmir üçbucaq” arasında həyata keçirilir. Bu üçlük arasında hərəkət edən güclü insan və pul axını kənar şəxsləri və alternativ variantları istisna edir. Lakin hökumət və podratçılar arasında əlaqələr haqqında məlumat əldə etmək çətindir. Həmçinin subpodrat məlumatları açıqlanmır və bu sahədə lobbiçilik fəaliyyətinə dair çox az məlumat əlçatandır [19, s.11].

MTŞ birbaşa Prezidentə tabe olduğu üçün burada strateji lobbiçilik həyata keçirilir. MTŞ-yə müdaxilə etmək olduqca çətindir və məqsədə regionlar üzrə direktorlarla əlaqə qurmağa nail olmağa çalışırlar. Bu prosesdə lobbiçilər adətən “arxa kanal” diplomatiyasından istifadə edirlər. Yəni, mesajlar lobbiçinin özü tərəfindən deyil, Prezidentin və ya rəhbərliyin şəxsən etibar etdiyi keçmiş rəsmilər və

sitəsilə ötürülür. Bu yolla lobbilər Prezidentin xarici siyasət prioritetlərini dəyişməyə və böhran anlarında Ağ Evin qərarlarına birbaşa təsir göstərməyə çalışırlar [24]. Belə ki, ABŞ-nin xarici siyasətinin ümumi istiqamətini dəyişmək üçün MTŞ həlledici orqandır. Çünki o, Prezidentin birbaşa beyin mərkəzi rolunu oynayır və Dövlət Departamenti ilə Pentaqon da daxil olmaqla bütün nazirliklər arasındakı koordinasiyanı idarə edir. Bu səbəbdən MTŞ-yə təsir etmək digər iki quruma təsir etməyin ən qısa yoludur. Buradan gələn hər hansı göstəriş və ya strateji sənəd həm Dövlət Departamentinin, həm də Pentaqonun fəaliyyət çərçivəsini müəyyən edir. Yaxud əksinə, lobbilər məlumat axınına idarə edən kanallar - Dövlət Departamenti, Pentaqon və digər beyin mərkəzlərinə nüfuz edərək qərarın MTŞ-yə çatana qədərki formasını müəyyən etməyə çalışırlar. Beləliklə, qəfil böhran anında lobbilərin qərarın qəbulu prosesinə müdaxilə imkanları məhdudlaşdırsa da həmin qərarların istiqamətini müəyyən edəcək mühit böhrana qədərki dövrdə (əksər hallarda) məhz lobbilərin fəaliyyətinin təsiri altında formalaşmış olur. Böhran anında zaman baxımından qərar qəbul edənlərin də həll variantlarını geniş nəzərdən keçirmək imkanları məhdud olduğu üçün onlar qərarları beynlərində artıq “hazır” fikirlərə əsaslanaraq qəbul edirlər.

Bu üç qurumun hansına təsir etməyin daha vacib olması Prezidentin idarəetmə üslubundan və konkret məqsəddən asılı olaraq dəyişir. Lakin strateji baxımdan bu iyerarxiyada MTŞ-ni ən strateji hədəf hesab etmək olar. CRS-in rəsmi hesabatlarına və Brukinqs İnstitutu¹ kimi aparıcı beyin mərkəzlərinin analizlərinə nəzər saldıqda, son onilliklərdə xarici siyasət qərarlarının Ağ Evdə, yəni MTŞ-də mərkəzləşməsi tendensiyası kəskin şəkildə artığını görürük [13]. Yəni, MTŞ artıq sadəcə koordinator deyil, həm də əsas qərarverici funksiya yerinə yetirir. Lakin bu tendensiya digər iki qurumun funksiyasını itirməsi kimi qiymətləndirilmir. Dövlət və Müdafiə Departamentləri ABŞ-nin xarici siyasətində icraedici qollar kimi öz əhəmiyyətini qoruyub saxlayırlar. Xarici Əlaqələr Şurasının (*ing. CFR*²) təhlillərinin də təsdiq etdiyi kimi, artıq ən mühüm və strateji qərarlar birbaşa MTŞ-nin koordinasiya etdiyi daxili komitələrdə qəbul edilir və digər nazirliklər həmin qərarların icraçısı funksiyasını yerinə yetirirlər [15]. Beləliklə, öz məqsədinə ən qısa yolla çatmaq istəyən bir lobbici digər iki quruma nə etməli olduqlarını diktə edən MTŞ-yə, yəni Prezidentin yaxın ətrafına nüfuz etməyə çalışır. Lakin bu yol həmişə ən çətin və qapalı üsul olaraq qalır.

Göstərilənlərlə yanaşı, lobbilər İcraedici hakimiyyətlə müqayisədə Konqresə daha çox təsiretmə imkanına malikdirlər. Konqresdəki bir fraksiya lobbilərin təzyiqi altında müəyyən mövqe tutduqda, icraedici hakimiyyət orqanlarının onlara qarşı müqaviməti də çətinləşir. Funksional olaraq, ABŞ hökumətinin bu xüsusiyyətini “qəribə” adlandırmaq olar. Belə ki, o, güclü qanunvericilik hakimiyyətinə malik olmaqla icraedici hakimiyyətdən tamamilə azaddır, lakin xarici hökumətləri təmsil edən daxili vasitəçilər (burada: lobbilər) tərəfindən istismara məruz qalır [41].

İsrail lobbisinin Prezident administrasiyası və Konqres arasında manevr və manipulyasiya siyasəti (*Mavi Mərmərə nümunəsində*). İsrail lobbisinin ABŞ-nin xarici siyasətinə təsir imkanlarının ən böyük uğuru icraedici və qanunverici qollar arasındakı institusional rəqabəti və kəsişmə nöqtələrini məharətlə manipulyasiya edə bilməsidir. Xarici siyasətə rəhbərlik Prezident və Konqres arasında bölündüyü üçün İsrailin lobbisi qrupları bu iki qütb arasında davamlı manevr siyasəti tətbiq edirlər. Əgər Prezident və onun administrasiyası (həmçinin Dövlət Departamenti) İsrailin maraqlarına tam cavab verməyən və ya tənqidi bir mövqe tutarsa, lobbisi özünü dərhal özünün daha güclü təsir imkanına malik olduğu qanunvericilik qoluna - Konqresə çevirir. Bu zaman, Konqres üzvlərinin seçki kampaniyalarının maliyyələşdirilməsində həlledici rol oynayan və hər bir seçki dairəsində güclü yerli icma dəstəyinə malik olan lobbisi, qanunvericilər vasitəsilə icraedici hakimiyyətə qarşı təzyiqlər tətbiq edir. Konqresdən keçirilən xüsusi qətnamələr, hərbi yardımların davamlılığını təmin edən qanunlar və ya xarici siyasəti məhdudlaşdıran qərarlar vasitəsilə Prezidentin manevr imkanları daraldılır, o, İsrailin xeyrinə qərarlar qəbul etməyə məcbur qalır. Digər tərəfdən, Konqresdə hər hansı bir məsələ ilə bağlı ciddi müqavimət yaranarsa, İsrail lobbisi Ağ Ev daxilində əlaqələrini, MTŞ-dəki təsir gücünü və “arxa kanal” diploma-

¹ *Brukinqs İnstitutu* (*ing. Brookings Institution*) 1916-cı ildə təsis edilmiş tədqiqat institutudur. *İnstitut Vaşinqtonda yerləşir və sosial elmlər, dövlət idarəçiliyi, xarici siyasət və global iqtisadiyyat üzrə ixtisaslaşmış dünyanın aparıcı beyin mərkəzlərindən biridir.*

² *Council on Foreign Relations*

tiyasını işə salaraq birbaşa Prezident sərəncamları vasitəsilə nəticə əldə etməyə çalışır [28, 161-163]. Beləliklə, İsrail lobbisi hakimiyyətin bu iki qolunu eyni vaxtda öz məqsədləri üçün bir-birinə qarşı balanslaşdırıcı və ya təzyiqedic qüvvə kimi istifadə etməyi bacırır.

İsrail lobbisinin ABŞ-nin xarici siyasətinə təsir və ABŞ-nin icraedici və qanunverici qolları arasında manevr imkanlarını 31 may 2010-cu il tarixində İsrail və Türkiyə arasında baş vermiş “Mavi Mərmərə” hadisəsi ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi prosesini nəzərdən keçirəndə aydın görürük. Belə ki, Qəzza bölgəsinə humanitar yardım aparan Türkiyəyə məxsus “Mavi Mərmərə” gəmisinə İsrail hərbiçilərinin basqını ilə əlaqədar olaraq ABŞ-nin tutduğu mövqedə İsrail lobbisinin rolu həm diplomatik müdafiə, həm də konqres səviyyəsində təzyiq baxımından həlledici olmuşdu. ABŞ-nin həmin vaxt prezidenti olan B.Obama İsrailin Baş naziri B.Netanyahu ilə arasında münasibətlər gərgin olduğu, eyni zamanda, həmin vaxt administrasiyanın İrana qarşı sanksiyalarla bağlı BMT TŞ-də Türkiyənin dəstəyinə ehtiyacı olduğu üçün hadisə ilə bağlı daha tənqidi mövqe tutmağa meyilli olmuşdu [26; 22]. Bununla belə, Obama administrasiyası Qəzzaya doğru gedən gəmilərə edilən basqını birbaşa pisləməmiş, nisbətən ehtiyatlı mövqe tutmuşdu. Hadisə ilə bağlı Dövlət Departamentinin yaydığı bəyanatda deyilirdi: “*Amerika Birləşmiş Ştatları bu gün Qəzzaya gedən gəmilərdəki hadisədə iştirak edənlər arasında baş verən faciəvi ölüm və xəsəratlardan dərin təəssüf hissi keçirir. Faktları müəyyən etmək üçün çalışırıq və İsrail hökumətinin tam və etibarlı araşdırma aparacağını¹ gözləyirik*” [9, s.5]. Yaxınlaşan konqres seçkiləri öncəsi donorların və İsrailpərəst seçicilərin narazılığını qazanmamaq üçün Ağ Ev hadisəni “faciəvi” adlandırırsa da İsrailin hərəkətlərini birbaşa “cinayət” kimi xarakterizə etməkdən yayınmışdı. Buna baxmayaraq, bəyanatda həmçinin, ABŞ tərəfinin İsrailin təhlükəsizlik qayğılarını nəzərə alaraq Qəzzaya humanitar yardımın artırılması üçün işlərin davam etdiriləcəyi vurğulanırdı [9, s.5].

Digər tərəfdən, BMT-nin həmin vaxt Baş katibi olan Pan Gi Mun insidentdən dərhal sonra baş vermiş zorakılığı pislədi və tammiqyaslı araşdırma aparılması üçün çağırış etdi. BMT-nin İnsan Hüquqları Şurası da hadisələrlə bağlı müstəqil, beynəlxalq təhqiqatın başlanılmasına səs verdi [26]. Məhz bu anda İsrail lobbisi Ağ evə qarşı təzyiq göstərməyə, həmçinin Konqres və Prezident administrasiyası arasında manevr etməyə başladı. AIPAC təkid etdi ki, “*ABŞ artıq Təhlükəsizlik Şurasına və BMT-nin İnsan Hüquqları Şurası kimi digər qurumlarına xoşagəlməz hadisələrdən istifadə edərək həqiqəti təhrif edən və heç bir nəticə verməyən qərəzli, İsrail əleyhinə qətnamələr qəbul etməyə icazə verməmək kimi uzunmüddətli mövqeyinə sadıq qalmalıdır*” [21]. Beləliklə, AIPAC ABŞ-nin BMT TŞ-də İsrailə qarşı kəskin sanksiyalara, yaxud birtərəfli təhqiqat aparılmasına dair qərarlara qarşı veto qoymasına nail oldu. ABŞ-nin müdaxiləsi nəticəsində məndən İsrailin adı çıxarıldı, sadəcə insidentin özü pislənilmədi [26; 22].

Lobbicilərin söyləri ilə ABŞ Konqresi də İsrail dövlətinin addımlarına haqq qazandırmağa, həm Respublikaçılar, həm də Demokratlar tərəfindən həmrəylik bəyanatları gəlməyə başladı. Məhz lobbicilərin təzyiqi nəticəsində Respublikaçılar prezident B.Obamayı İsrailə daha güclü dəstək ifadə etmədiyinə görə tənqid etdilər [21]. Mavi Mərmərə insidenti ilə bağlı beynəlxalq tənqidlərin artdığı bir dövrdə, ABŞ Konqresinin dördüncü qrupu Prezident Obamaya İsrailin “özünümüdafiə hüququnu” dəstəkləyən iki böyük məktub ünvanladı. Məktub həm demokratlar, həm respublikaçılar tərəfindən dəstəklənirdi. Senatda məktub 100 üzvündən 87-si tərəfindən imzalanmışdı. Təşəbbüsə Senatdakı əksəriyyətin - demokratların lideri H.Reyd və respublikaçıların lideri M.Makkonel rəhbərlik edirdi. Bu məktublarda Amerikanın İsrailə olan dəstəyi təsdiqlənir və prezidentdən BMT-də, eləcə də digər beynəlxalq təşkilatlarda İsrailin özünümüdafiə hüququnu dəstəkləməsi tələb olunurdu [11]. İsrail lobbisi, siyasi dairələrdə, eyni zamanda, ABŞ mediasında “Mavi Mərmərə” gəmisində “humanitar yardım” de-

¹ BMT Baş katibi 2 avqust 2010-cu ildə 31 May 2010 Donanma (“Mavi Mərmərə”) insidenti üzrə təsis etdiyi İstintaq Panelində həm Türkiyənin yaratdığı Milli İstintaq Komissiyası, həm də İsrail dövlətinin yaratdığı müstəqil İctimai Komissiyası tərəfindən aparılan ətraflı milli təhqiqatların hesabatlarını qəbul etdi və hər bir hökumət tərəfindən təyin edilmiş əlaqələndirici şəxslərlə birbaşa görüşlər vasitəsilə əldə etdiyi əlavə məlumat və aydınlaşdırmaları nəzərdən keçirdi. Lakin bu panelin mandatı İsraili hüquqi məsuliyyətə cəlb etmək deyil, sadəcə “faktları araşdırmaq” idi. Buna uyğun olaraq, toplanmış məlumatlar əsasında Panel hadisənin faktlarını, şəraitini və kontekstini araşdırıb müəyyən etdi, həmçinin gələcəkdə bənzər hadisələrin qarşısını almaq yollarını nəzərdən keçirdi və tövsiyələr verdi. Panelin gəldiyi qənaətlər və tövsiyələr hər hansı hüquqi öhdəlik yaratmaq məqsədi daşımır. Bununla belə, Panel ümid edir ki, bu hesabat hadisə ilə bağlı məsələləri həll edə bilər və mövzuya nöqtə qoyar [35].

yıl, “terrorla əlaqəli provokasiya” olduğu və İsrail hərbiçilərinin sadəcə özlərini müdafiə etdiyi rəyi formalaşdırıldı [36]. (Qeyd edək ki, bu fikir Senatın B.Obamaya ünvanladığı məktubda da öz əksini tapmışdı [11].) AIPAC-ın keçirdiyi kampaniya və ABŞ Konqresindəki güclü İsrail lobbisinin dəstəyi Obamanı beynəlxalq platformalarda İsrailin “müdafiəçisi” rolu oynamağa məcbur etmişdi. Göstərilənlər deməyə əsas verir ki, ABŞ-nin “Mavi Mərmərə” insidentinə reaksiyası sadəcə strateji maraqlardan deyil, həm də güclü lobbizmə təzyiqlərindən qaynaqlanmışdı.

“Qüdsün paytaxt elan edilməsi” prosesinə İsrail lobbisinin təsiri. D.Trampın hakimiyyətə gəlməsi ilə İsrail lobbisi B.Obama dövründə tutduğu müdafiə mövqeyindən çıxaraq özünün onilliklər boyu arzuladığı ən böyük strateji məqsədlərinə az müddət ərzində çatmağa nail oldu. Həmin məsələlərdən biri ABŞ-nin Qüds şəhərini İsrailin paytaxtı kimi tanıyaraq səfirliyini Tel-Əvivdən Qüdsə köçürməsidir. Həm siyasi, həm dini¹ baxımdan xüsusi əhəmiyyətli olan Qüds şəhəri və onunla bağlı qərarların qəbul edilməsi prosesinə İsrail lobbisinin, xüsusilə AIPAC-ın böyük təsiri olduğu artıq bir faktdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 30 iyul 1980-ci ildə Knesset (İsrail parlamenti) Benin hökumətinin təşəbbüsü ilə Əsas (kvazi-konstitusiya) Qanunu qəbul edərək bütün Qüdsü İsrailin “bölünməz və vahid paytaxtı” elan edib [8]. Buna baxmayaraq, 13 sentyabr 1993-cü il tarixində İsrailin Baş naziri İ.Rabin və Fələstin Azadlıq Təşkilatının lideri Y.Ərəfat arasında gizli şəkildə Oslo (və ya Norveç) Sazişləri kimi tanınan ikitərəfli memorandum imzalanaraq, əsasən şəhərin yekun statusu üzrə sülh danışıqlarının növbəti mərhələlərdə müzakirə olunacağı haqda razılığa gəlinmişdi. Lakin bu, Saziş 1995-ci il 24 oktyabr tarixində ABŞ Konqresi tərəfindən “Qüds Səfirlik Aktı”nın qəbul edilməsinə mane olmadı. Həmin vaxt ABŞ prezidenti olan B.Klintonun və İsrailin baş naziri İ.Rabinin etirazlarına baxmayaraq Konqresdə böyük səs çoxluğu ilə qəbul edildimiş ABŞ səfirliyinin köçürülməsi Aktı ABŞ-nin Qüdsü İsrailin paytaxtı kimi tanıması üçün hüquqi öhdəlik yaratdı. Administrasiya rəsmiləri və Konqresdəki tərəfdarları daha əvvəl 1996-cı ildə Qüdsdə ABŞ səfirliyinin tikintisinə başlanılmasını nəzərdə tutan qanun layihəsinə qarşı çıxmış və Oslo prosesini pozacağını bildirmişdilər [37]. Lakin qanun layihəsinin əsas sponsoru, Senatda Respublikaçı çoxluğun lideri B.Doul tikinti işlərinə “1996-cı ildə başlamağı” tələb edən ifadəni layihədən çıxarmağa və “prezidentə milli təhlükəsizlik baxımından bu addımı qeyri-müəyyən müddətə təxirə salmaq səlahiyyəti” verən müddəə daxil etməyə razılaşırdıqdan sonra Ağ Evin müqaviməti zəiflədi [12]. Beləliklə, qanunla prezidentə xüsusi səlahiyyət verildi: Səfirliyin köçürülməsi ABŞ-nin “milli təhlükəsizlik maraqlarına” zərər verərsə, prezident hər 6 aydan bir bu prosesi təxirə salan bir fərman imzalaya bilərdi [27, Bölmə 7 (a)]. Bununla belə, qanunda 31 may 1999-cu il tarixinədək ABŞ-nin İsraildəki səfirliyinin Qüdsdə açılması nəzərdə tutulurdu [27, Bölmə 5 (14); 34]. Lakin B.Klinton qanun layihəsinə veto qoymadı, eyni zamanda, İsrail lobbisinin təzyiqinə rəğmən sənədə imza atıb üzərinə “məsuliyyət” də götürmədi və sənədin onun imzası olmadan qüvvəyə minməsinə imkan verdi². Beləliklə, sənəd 10 gün sonra 8 noyabr 1995-ci ildə qüvvəyə mindi [25]. Qanun Konqresdə çox böyük səs çoxluğu ilə qəbul edildiyi üçün B.Klinton ona veto qoysaydı belə, ABŞ Konstitusiyasının 1-ci maddəsinin 7-ci bəndinə əsasən, Konqres bu vetonu asanlıqla ləğv edə bilərdi³. Göstərilənlərlə yanaşı, Klinton administrasiyası Konqresin xarici siyasət məsələlərində prezidentin səlahiyyətlərinə müdaxilə etdiyi üçün qanun layihəsinin konstitusiyaya zidd olduğunu göstərən rəsmi memorandum hazırlamışdı [10].

1995-ci il qanununa uyğun olaraq, B.Klinton, C.Buş və B.Obama öz prezidentlikləri dövründə mütəmadi olaraq fərman imzalayaraq Qüdsün paytaxt kimi tanınmasını təxirə salmışdılar. Öz sələflərindən fərqli olaraq D.Tramp 2016-cı il (seçiqabağı kampaniya zamanı) AIPAC-ın konfransındakı çıxışında verdiyi vədə əməl edərək, 2017-ci ildə 1995-ci il qanununa istinad edərək Qüdsü rəsmən İsrail dövlətinin paytaxtı kimi tanıdı [1] və bu addımı atan ilk dövlət oldu. 2018-ci il may ayının 14-də

¹ Qüds şəhəri (xüsusilə şərq hissəsi) üç din - islam, yəhudilik və xristianlıq üçün müqəddəs hesab olunur.

² ABŞ Konstitusiyasına uyğun olaraq, hər hansı qanun layihəsi Prezidentə təqdim edildikdən sonra on iş günü ərzində Konqresə geri qaytarılmazsa, həmin qanun layihəsi, Prezident tərəfindən imzalanmış kimi qanun qüvvəsinə minir [14, maddə 1, bənd 7].

³ Prezident qanuna veto qoyarsa, sənəd onun etirazları da qeyd edilməklə yenidən Konqresin sənədi irəli sürmüş palatasına qaydırılır. Əgər təkrar baxışdan sonra həmin palatanın üçdə iki hissəsi layihənin qəbul edilməsinə razılıq verərsə, sənəd etirazlarla birlikdə digər palataya göndərilir və orada da eyni qaydada yenidən nəzərdən keçirilir; digər palatanın da üçdə iki hissəsi tərəfindən bəyənilməyi təqdirdə, layihə (artıq prezidentin razılığı olmadan) qanuna çevrilir [14, maddə 1, bənd 7].

İsrail dövlətinin qurulmasının 70-ci ildönümü münasibətilə ABŞ-nin paytaxtı Təl-Əviv şəhərindən Qüdsə köçürüldü [39].

1995-ci il aktının və D.Trampın qərarında İsrailpərəst lobbi qrupları və fərdi donorlar həlledici rol oynayılar. Belə ki, iddialara görə, 1995-ci il qanun layihəsi respublikaçılar və İsrailyönlü lobbi tərəfindən İsrailin o vaxtkı Baş naziri İ.Rabin və ABŞ Prezidenti B.Klintonun İsrail-Fələstin münaqişəsinə son qoymaq məqsədilə (Oslo Sazişləri çərçivəsində) Fələstin Azadlıq Təşkilatının sədri Y.Ərəfatla əməkdaşlığına qarşı arqument olaraq irəli sürülmüş və dəstəklənmişdi [33]. Xüsusi qeyd edilməlidir ki, Konqresdə qanun qəbul edildiyi tarixlə (24 oktyabr) onun qüvvəyə mindiyi (8 noyabr) tarix arasında – 4 noyabr 1995-ci ildə İsrailin Baş naziri İ.Rabin Tel-Əvivdə keçirilən sülh mitinqindən sonra gənc bir israili tərəfindən qətlə yetirilib [30, s.527].

“Qüds Səfirlik Aktı”nın mətninin İsrailpərəst lobbi, xüsusilə AIPAC tərəfindən hazırlandığı və qəbul etdirdiyi bildirilir. İlk layihələr də AIPAC-ın rəsmi mövqeyini və strateji hədəflərini tam əks etdirirdi. Belə ki, AIPAC kimi daxili qüvvə ABŞ-nin Yaxın Şərq strategiyasının istiqamətini tam anlamda müəyyən etməsə də müzakirələrin yönləndirilməsində və bəzi qısamüddətli qərarların qəbul edilməsində mühüm rol oynayır. Bu qərarlar da gələcəkdə konkret addımların atılması üçün zəmin yaradır [31]. “Qüds Səfirlik Aktı”nın qəbul edilməsi də həmin vaxt prezident təsdiq etmədiyi üçün mənasız və ya formal görünürdü. Bu “imtina hüququ” illər keçdikcə bir rutinə çevrilmişdi və 2017-ci ildə D.Tramp 1995-ci il qanununa əməl etmək qərarına gəldikdə məhz həmin qanun hüquqi baza rolunu oynayaraq böyük əhəmiyyət kəsb etdi [32].

Qanun qəbul olunduğu vaxtdan AIPAC Qüdsün İsrailin “bölünməz paytaxtı” kimi tanınması üçün Konqres və Ağ Ev səviyyəsində sistemli təbliğat aparırdı [41]. Eyni zamanda, Las-Veqas kazinolarının maqnatı və Respublikaçıların ən böyük donoru olan Ş.Adelson (2021-ci ildə vəfat edib) bu prosesdə müstəsna rola malik olmuşdur. O, Trampın 2016-cı il seçki kampaniyasına və inaqurasiya fonduna on milyonlarla dollar ianə etmişdi. Hesabatlara görə, onun əsas tələbi məhz ABŞ səfirliyinin Qüdsə köçürülməsi və şəhərin paytaxt kimi tanınması idi [38]. Ş.Adelsonun həyat yoldaşı M.Adelson da bu siyasətin iştirakçısı olub. Tramp onu İsrailpərəst siyasətlərin formalaşdırılmasındakı roluna görə “Prezident Azadlıq Medalı” ilə təltif edib. Qüdsü İsrailin paytaxtı kimi tanıması diplomatik addımdan çox D.Trampın özünün ən böyük maliyyə donorlarına və siyasi dəstəkçilərinə (İsrail lobbisinə) verdiyi vədin yerinə yetirilməsi kimi qiymətləndirilir [1; 32].

Siyasi analitik M.Plitnik qeyd edir ki, bəzən mütəxəssislər ABŞ-nin yürütdüyü siyasətin lobbinin maraqları ilə əsaslı ziddiyyət təşkil etdiyinə “əmin olduqları” üçün onun təsirini şişirdirlər. Çünki onlar məsələyə ya konspiroloji nöqteyi-nəzərdən yanaşırlar, yaxud hadisələrin gedişinə digər izah tapa bilmirlər [32].

Nəticə. Araşdırmadan belə qənaətə gəlirik ki, ABŞ-nin xarici siyasəti Dövlət Departamenti – Müdafiə Departamenti – Milli Təhlükəsizlik Şurası – Konqres dördbucağında formalaşan və müxtəlif lobbi qruplarının manipulyasiyasına açıq olan mürəkkəb “maraqlar balansı” üzərində qurulub. Bu sistemdə İsrail lobbisini digər maraq qruplarından fərqləndirən əsas cəhət onun yalnız konkret iqtisadi və ya hüquqi güzəştlər üçün deyil, həm də Vaşinqtonun xarici siyasət prioritetlərinin birbaşa müəyyənləşdirilməsi üçün öz iqtisadi, dini və mütəşəkkil seçici gücünü vahid bir mərkəzdən idarə etməsidir.

“Mavi Mərmərə” və “Qüds qərarları” nümunəsində İsrail lobbisinin ABŞ-nin rəsmi dövlət strukturlarına təsir mexanizmlərini və onlar arasında manevr imkanlarını təhlil edib belə nəticəyə gəlirik ki, İsrail lobbisi ABŞ-nin Yaxın Şərq regiondakı prioritetlərinin formalaşmasında unikal və həlledici qeyri-rəsmi aktor kimi çıxış edir.

Göstərilən hadisələrlə bağlı proseslər iki lider partiya nümayəndələrinin hakimiyyəti illərinə təsadüf etdiyinə diqqət yetirdikdə İsrail lobbisinin təsir imkanlarını hakimiyyətdə olan partiyadan asılı olaraq fərqli dinamika və xarakterə malik olduğunu görürük. Bu dinamikanın aşağıdakı şəkildə dəyişdiyini görmək mümkündür:

- Demokratlar (B.Klinton, B.Obama) dövründə Prezident administrasiyası İsrailə qarşı daha sərt və ya ehtiyatlı mövqe tutmuş, İsrail lobbisi bu müqaviməti Konqres vasitəsilə neytrallaşdırmağı bacarmışdır. Məsələn, ABŞ-nin B.Klinton dövründə “Qüds Səfirlik Aktı”nın (1995) qəbul edildiyi zaman və B.Obamanın hakimiyyəti dövründə “Mavi Mərmərə” hadisəsi ilə bağlı mövqeyini və qəbul etdiyi

qərarları nəzərdən keçirərkən Ağ Evin müvafiq tənqidi mövqeyinin İsrail lobbisinin təzyiqi və Konqresin təsiri ilə yumşaldıldığını müşahidə edirik.

- Respublikaçılar (D.Tramp) dövründə isə Konqres və Ağ Evin qərarlarında tam bir yekdillik müşahidə olunur. Məsələn, 1995-ci ildən bu yana kağız üzərində qalan “Qüds Səfirlik Aktı”nın məhz Tramp dövründə (2018) icra olunması lobbinin, Konqres üzərində olduğu kimi, icraedici hakimiyyət üzərindəki mütləq uğuru kimi qiymətləndirilə bilər.

Bu, müşahidə israiliyyətlə lobbichilərin “respublikaçıların ənənəvi olaraq İsrailə münasibətdə demokratlardan daha yaxşı mövqe tutur [40]” tezisini, demək olar ki, təsdiq edir.

Beləliklə, İsrail lobbisinin ABŞ-nin Yaxın Şərq siyasətini “İsrailin təhlükəsizliyi və maraqları” prizmasından nəzərdən keçirdiyini, Ağ Evi daxili siyasi və qanunvericilik alətləri ilə manipulyasiya etməklə dövlətin xarici siyasətində mühüm rol oynadığını demək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. ABŞ Qüdsü niyə paytaxt elan etdi: səbəblər, məqsədlər (07 dekabr 2017) URL: https://lent.az/xeber/siyaset/xeber_politoloq_trampin_bu_qerari_bmt-nin_1947-ci_il_tarixli_qetnamesine_ziddir_-289633 [18.03.2026].
2. Ələsgərova S.T. ABŞ xarici siyasətində Yəhudi lobbisinin rolu // – Bakı: Tarix və onun problemləri, – 2019. № 4, s.221-226.
3. Hüseynova H.K., Tağıyeva T.M. Beynəlxalq münasibətlərdə lobbizm. Ali məktəblər üçün dərslik. – Bakı: Bakı Dövlət Universiteti, 2024, - 272 s.
4. Akela Lacy. How does AIPAC shape Washington? We tracked every dollar (October 24 2024) URL: <https://theintercept.com/2024/10/24/aipac-spending-congress-elections-israel/> [18.03.2026].
5. AIPAC. Who we are URL: <https://www.aipac.org/about> [18.03.2026].
6. AIPAC cancels 2022 conference: 'Uncertainty around the spread of COVID' URL: <https://www.jpost.com/diaspora/aipac-cancels-2022-conference-uncertainty-around-the-spread-of-covid-673658> [18.03.2026].
7. American Israel Public Affairs Cmte URL: <https://www.opensecrets.org/orgs/american-israel-public-affairs-cmte/summary?id=D000046963> [18.03.2026].
8. Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel (1980) URL: <https://ecf.org.il/issues/issue/92> [18.03.2026].
9. Ben Smith, Arabella Thorp. The Gaza flotilla attack and its aftermath Standard Note: SN/IA/5637 Last updated: 8 July 2010 URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN05637/SN05637.pdf> [18.03.2026].
10. Bill to Relocate United States Embassy from Tel Aviv to Jerusalem (May 16, 1995) URL: <https://www.justice.gov/file/147111-0/dl?inline> [18.03.2026].
11. Congress & the Middle East: Senate Letter Affirming Israel's Right to Self-Defense Following Gaza Flotilla Incident (June 21, 2010) URL: <https://jewishvirtuallibrary.org/senate-letter-affirming-israel-s-right-to-self-defense-following-gaza-flotilla-incident-june-2010> [18.03.2026].
12. Congress Backs Israel Embassy Switch, but Gives Clinton an Out (Oct. 25, 1995) URL: <https://www.nytimes.com/1995/10/25/world/congress-backs-israel-embassy-switch-but-gives-clinton-an-out.html#:~:text=Finding%20a%20compromise%20on%20a,the%20Israeli%20Palestinian%20peace%20agreement> [18.03.2026].
13. Congressional Research Service (CRS). (2022). *"The National Security Council: Background and Issues for Congress"* (Report No. R44828). Washington, D.C. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/R44828> [18.03.2026].
14. Constitution of the United States of America URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf> [18.03.2026].
15. Council on Foreign Relations (CFR). *"U.S. Foreign Policy: What Is the National Security Council?"*. URL: <https://education.cfr.org/learn/learning-journey/us-foreign-policy/what-is-the-national-security->

- council#:~:text=To%20help%20him%20decide%2C%20the,make%20U.S.%20foreign%20policy%20choices. [18.03.2026].
16. Deciding Who Makes Foreign Policy (Sept. 18, 1983) URL: [https://www.nytimes.com/1983/09/18/magazine/deciding-who-makes-foreign-policy.html#:~:text=Zbigniew%20Brzezinski%2C%20who%20headed%20the,National%20Security%20Council%20\(N.S.C.\)](https://www.nytimes.com/1983/09/18/magazine/deciding-who-makes-foreign-policy.html#:~:text=Zbigniew%20Brzezinski%2C%20who%20headed%20the,National%20Security%20Council%20(N.S.C.)) [18.03.2026].
17. Emma Sullivan, Hien An Ngo. Lobbying firms took in a record \$5 billion in 2025 (January 29, 2026) URL: <https://www.opensecrets.org/news/2026/01/lobbying-firms-took-in-a-record-5-billion-in-2025/> [18.03.2026].
18. Foreign Policy Roles of the President and Congress. CRS Report for Congress. (June 1, 1999) URL: https://www.everycrsreport.com/files/19990601_RL30193_2046177bbad4fcb65cba6f9025d53bf6479d2afd.pdf [18.03.2026].
19. Gordon Adams. The Politics of Defense Contracting: The Iron Triangle. 1st Edition. New York. Publisher: Routledge. 466 pp.
20. Grasstops Lobbying: An Introduction URL: <https://ccl.org.au/lobbying-playbook/grasstops-introduction#:~:text=What%20is%20Grasstops%20Lobbying?,organisation%20would%20be%20considered%20prominent.> [18.03.2026].
21. Groups want stronger U.S. defense of Israel, Obama not obliging (JUNE 2, 2010) URL: <https://www.jta.org/2010/06/02/politics/groups-want-stronger-u-s-defense-of-israel-obama-not-obliging> [18.03.2026].
22. Gultom Y.S.M., Miftah H.Z. The Role of the Jewish Lobby Toward US Foreign Policy Making on the 2023 Israel-Palestine War (Case of AIPAC) // Hasanuddin Journal of Strategic and International Studies (HJSIS). 2024. 2(2), 38-49pp. <https://doi.org/10.20956/hjsis.v2i2.34405>.
23. How Do Forces Outside Government Influence Policymaking? URL: <https://education.cfr.org/learn/reading/how-do-forces-outside-government-influence-policymaking#:~:text=The%20U.S.%20government%20is%20an,interest%20groups%2C%20and%20think%20tanks.> [18.03.2026].
24. Ivo H. Daalder, I. M. Destler. In the Shadow of the Oval Office. The Next National Security Adviser // Foreign Affairs. January/February 2009. Pp. 114-129 URL: https://cisssm.umd.edu/sites/default/files/2019-07/destler_daalder_in_the_shadow.pdf [18.03.2026].
25. Israeli and Jewish leaders laud embassy bill, but Clinton upset (OCTOBER 27, 1995) URL: <https://jweekly.com/1995/10/27/israeli-and-jewish-leaders-laud-embassy-bill-but-clinton-upset> [18.03.2026].
26. Israel's Blockade of Gaza, the Mavi Marmara Incident, and Its Aftermath. EveryCRSReport. June 5, 2010 – June 23, 2010 (R41275) URL: <https://www.everycrsreport.com/reports/R41275.html> [18.03.2026].
27. Jerusalem Embassy Act Of 1995 // Public Law 104-45-NOV. 8, 1995 URL: <https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf> [18.03.2026].
28. John J. Mearsheimer, Walt Stephen. The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1st. Edition, 2007, 496 pp.
29. Jordi Blanes i Vidal, Mirko Draca, Christian Fons-Rosen. Revolving Door Lobbyists // The American Economic Review Vol. 102, No. 7 (December 2012), pp. 3731-3748 <http://dx.doi.org/10.1257/aer.102.7.3731>
30. Joseph W. Dellapenna. Review Essay Exploring The Oslo Accords: Recipe For Peace Or Footnote To History? // The Oslo Accords: International Law and the Israeli-Palestinian Peace Agreements by Geoffrey R. Watson (New York: Oxford University Press, 2000). 525-536 pp. URL: <https://albertalawreview.com/index.php/alr/article/download/1380/1369/1491> [18.03.2026].
31. Mitchell Plitnick. The Cold Realities of US Policy in Israel-Palestine (October 15, 2014) URL: <https://www.merip.org/2014/10/the-cold-realities-of-us-policy-in-israel-palestine/> [18.03.2026].
32. Mitchell Plitnick. The limits of the Israel lobby (october 23, 2024) URL: <https://rethinkingforeignpolicy.org/2024/10/23/the-limits-of-the-israel-lobby/> [18.03.2026].

33. Potential Legal and Political Effects if the U.S. Relocates Its Embassy to Jerusalem (17.02.2017) URL:
https://pism.pl/publications/Potential_Legal_and_Political_Effects_if_the_U_S_Relocates_Its_Embassy_to_Jerusalem [18.03.2026].
34. Recommended Citation Geoffrey R. Watson, The Jerusalem Embassy Act of 1995, 45 CATH. U. L. REV. 1996, 837-850 pp.
35. Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Gaza Flotilla Incident. UN. Panel of Inquiry on the Gaza Flotilla Incident of 31 May 2010 URL:
https://digitallibrary.un.org/record/720841/files/966717_E.pdf [18.03.2026].
36. Smith Chris. "The Gaza Flotilla Incident: Israel Deserves Unequivocal, Robust, and Vigorous Support." *Congressional Record* 156, no. 90 (June 16, 2010): H4560 URL:
https://chrissmith.house.gov/uploadedfiles/2010-06-17_-_floor_statement_in_response_to_gaza_flotilla.pdf [18.03.2026].
37. The Untold Story of the Jerusalem Embassy Act of 1995 (MAY 11, 2018) URL:
<https://foreignpolicy.com/2018/05/11/the-untold-story-of-the-jerusalem-embassy-act-of-1995/> [18.03.2026].
38. Trump Inaugural Drew Big Dollars From Donors With Vested Interests (April 19, 2017) URL:
<https://www.nytimes.com/2017/04/19/us/politics/trump-inauguration-sheldon-adelson-fundraising.html> [18.03.2026].
39. World leaders react to US embassy relocation to Jerusalem (14 May 2018) URL:
<https://www.aljazeera.com/news/2018/5/14/world-leaders-react-to-us-embassy-relocation-to-jerusalem#:~:text=A%20round%20Dup%20of%20statements,only%2033%20countries%20confirmed%20attendance> [18.03.2026].
40. Выборы в США: куда направлены деньги и влияние произраильского лобби на фоне войны на Ближнем Востоке (31 октября 2024) URL:
<https://www.bbc.com/russian/articles/c8xenw1ww52o> [18.03.2026].
41. Джон Ньюхаус. Дипломатия инкорпорейтед // Россия в глобальной политике. №3 2009 Май/Июнь URL: <https://globalaffairs.ru/articles/diplomatiya-inkorporejted/> [18.03.2026].
42. Хлебникова Л.Р. Произраильский лоббизм в США: основные представители и инструменты достижения их политических целей. *Международная аналитика*. 2025;16(2):81-97. <https://doi.org/10.46272/2587-8476-2025-16-2-81-97>.

КЯМАЛЯ РУИНТАН

*Доцент Бакинского Славянского Университета,
Доктор философии по политическим наукам*

**МЕХАНИЗМЫ ВЛИЯНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ МАНЕВРИРОВАНИЯ
ИЗРАИЛЬСКОГО ЛОББИ В БЛИЖНЕВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКЕ США
(на примере «Мави Мармара» и решений по Иерусалиму)**

Внешняя политика Соединенных Штатов Америки формируется в рамках сложного институционального механизма, определенного Конституцией страны. В данном процессе полномочия распределяются преимущественно между Президентом, Советом национальной безопасности, Государственным департаментом и Конгрессом. Однако стратегия внешней политики США (включая ближневосточную политику) определяется не только в этих официальных структурах, но и в широкой политической экосистеме, в которую активно проникают различные группы интересов. Среди этих групп израильское лобби выделяется своей организованностью, финансовыми ресурсами и возможностями влияния на законодательный орган. Анализируя механизмы влияния израильского лобби на официальные государственные структуры США и его возможности маневрирования между ними на примере инцидента с «Мави Мармара» и решений по Иерусалиму, мы приходим к выводу, что израильское лобби выступает в качестве одного из решающих акторов в формировании внешнеполитических приоритетов США

в ближневосточном регионе». Поскольку процессы, связанные с указанными событиями, приходятся на периоды правления обеих ведущих партий, наблюдается изменение динамики влияния израильского лобби в зависимости от правящей партии. Данное наблюдение практически подтверждает тезис произраильских лоббистов о том, что «республиканцы традиционно занимают более благоприятную позицию по отношению к Израилю, чем демократы».

Ключевые слова: Израильское лобби; ЭЙПАК; Мави Мармара; решения по Иерусалиму.

KAMALA RUINTAN

Associate professor of Baku Slavic University

Doctor on Philosophy in Political Science

**MECHANISMS OF INFLUENCE AND MANEUVERING CAPABILITIES
OF THE ISRAEL LOBBY IN U.S. MIDDLE EAST POLICY
(Case studies of “Mavi Marmara” and “Jerusalem Decisions”)**

The foreign policy of the United States is formulated within a complex institutional framework defined by the country's Constitution. In this process, powers are primarily distributed among the President, the National Security Council, the Department of State, and Congress. However, the U.S. foreign policy strategy (including its Middle East policy) is determined not only within these official institutions but also in a broad political ecosystem actively influenced by various interest groups. Among these interest groups, the Israel lobby stands out due to its high level of organization, financial resources, and capacity to influence the legislative branch. Analyzing the mechanisms of the Israel lobby's influence on U.S. official state structures and its maneuvering capabilities between them through the examples of the “Mavi Marmara” incident and the “Jerusalem decisions”, we conclude that the Israel lobby acts as one of the decisive actors in shaping U.S. priorities in the Middle East region. As the processes related to these events coincided with the administrations of both leading parties, a shift in the influence dynamics of the Israel lobby depending on the party in power is observed. This observation virtually confirms the pro-Israel lobbyists' thesis that “Republicans traditionally maintain a more favorable position toward Israel than Democrats”.

Keywords: Israel lobby; AIPAC; Mavi Marmara; Jerusalem decisions.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 18 mart 2026-cı il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 21 may 2026-cı il.

Rəyçilər: t.e.d. Musa Qasımlı, s.e.d. Sabir Məmmədli.
